

Audronė GIRDZIJAUSKAITĖ

KAPTARŪNAI. LIŪDNOJI LIETUVA

Teatrologė ir rašytoja Audronė GIRDZIJAUSKAITĖ (g. 1938) rašo apie Kaptarūnus – kaimą Baltarusijoje, kur ne kartą vasaravo savo bičiulių Valerijos ir Eugenijaus Cukermanų turėtoje sodyboje. Prisiminimuose iškyla šio kadaise Lietuvos Didžiąjai Kunigaikštystei priklausiusio krašto žmonės, vietovės – Pastovys, Lentupis, kur dar likę dabar jau sparčiai nykstančių lietuviškų pėdsakų.

KAPTARŪNAI. SAD LITHUANIA

The theatrologist and writer Audronė GIRDZIJAUSKAITĖ (b. 1938) writes about Kaptarūnai, a village in Belarus where she spent many summers at the home of her friends Valerija and Eugenijus Cukermanas. Places which used to be part of the Grand Duchy of Lithuania such as Pastovys and Lentupis, where there are still some Lithuanian remains, emerge in her memories, although they are rapidly fading away.

Valerija Cukermanienė savo pievoje. Kaptarūnai. 2001.
Iš prisiminimų autorės archyvo

Rudenėjant atsiranda daugybė liūdesio priežasčių. Atsiskyrimo, palydų metas. Šiandien migla kloja žemę, visos kalvos papilkėjusios, ir medžių žaluma jau nuvėsus, lyg pranašautų artėjantį šaltį. Tik vaisiai erškėtrožių, užgulusių nemažą plotą po vakariniu langu, skaisčiai raudonuoja. Kaimynės Albinos gandraus jau nuo pietų kedena plunksnas, džiovinasi ant mūsų stogo kraigo, dairosi į drėgnas pelkes, ar nepamatys kokio varliagyvio. Penki gandriukai užima visą lizdą, ir tėvams tenka ieškotis vietos poilsui kaimynystėje, ant mano draugų klojimo kraigo. Ir stovi parietę vieną koją ten per naktį, kaip riteriai budėtojai, ramybės saugotojai. Mėnuliui patekęs, apšviesto dangaus fone jų tamsūs siluetai atrodo didingai. Vaikus užaugino šimet per sausrą, o tie, jau gerokai paaugę, maisto ieškotis pamokyti, iškeliauja į „mokyklą“, kur su kitų šeimų jaunėliais mokosi skraidymo ir ištvėmės meno prieš patraukdami į tolimus Pietų kraštus. Taigi suka visi ratus virš drėgnų pievų, atokiau nuo kaimo, tai pakildami aukštai į dangų, tai vėl nusileisdami sklaidyti pažemiui. Kiek mes čia jų šeimos gyvenimo matėm, stebėjom įvairiu vasaros metu, o dažniausiai rugpjūtį – perprasti gandrų elgesio subtilumą ir dėsningumą vis viena neįstengiam...

Sodyba, kurią mano draugai, Valė ir Eugenijus Cukermanai, įsigijo čia dar sovietmečiu, 1988-ųjų rudenį, iš lietuviškos Čėsės (taip ją čia vietiniai vadino), manydami, kad perka Lietuvą, atrodė erdvi ir romantiška su dideliu aukštastogiu rąstų namu, statytu ketvirtojo dešimtmečio pradžioje, erdviu klojimu ir pirtele anapus pelkės. Klasikinis statinys su dvejom gonkom į rytus ir į vakarus viduje buvo sudalintas į keturias pagrindines erdves – kambarius su nemažais langais ir virtuvę. Jaukumo ir ramybės sodybai teikė ir tai, jog gyvenamasis namas stovėjo sklypo viduryje, gerokai atokiau nuo kaimo gatvės; erdvė buvo pačios gamtos suformuota ir atribota nuo kaimynų žydinčiomis pelkėmis; sklypo gale išėjusių juodalksnių greta jų skyrė nuo nedidelio vingraus upelio, o anapus upelio plytėjo kalvoti kolūkieji laukai, kuriuose kartkartėmis dūgdavo šienapjovės, žemę arė traktoriai, triukšmingai lydimi visų kaimo paukščių. Taip, jūs jau supratot – tai buvusi Lietuva, dabar priklausanti mūsų kaimynams, baltarusiams, kurie nei mūsų vietovardžių prasmės, nei esmės nenuspėja, savaip pavadinimus kraipo. Taip miestelis Lentupis perkrikštytas į Lyntupy, o Pastovys (tas Pastovys, kuriame grafi Tyzenhauzai turėjo šokio mokyklos filialą) – į Postavy, o vietoj žemynlink įsikūrusio Šūdaičių kaimelio – tiesiog Šudovcy... Kaip, regis, Česlovas Kudaba tokias žemes vadino, – Liūdnoji Lietuva.

Draugų sodyboje Kaptarūnų kaime teko vasarot daugybę kartų. Pamilau tą kraštą, įsiminė ypatingo grožio kalvotas kraštovaizdis, žmonės ir daugybė dalykų, kurie ir dabar kartais bėga prieš akis lyg kokia kino juosta, kai kada su tekstais, garsais ir balsais, o kai kada ir be jų. Nepamiršamos pirmosios Eugenijaus ir Valerijos įsigyto namo tvarkymo talkos; kelis sykius

Prisiminimų autorės archyvo nuotraukos:
Valerijos ir Eugenijaus Cukermanų sodyba. Kaptarūnai. 2001, liepa; Ežerėlis gale kaimo. 1989–2002

buvo atvykę padėti šeimos draugai – aukštaūgiai dailininkai, architektai ir inžinieriai (Kučinskai, Šliogeriai, Kavaliauskai) – jie negailestingai plėšė nuo sienų lauk aprukusius, musių ir vorų nutupėtus tapetus ir kartonus, palikdami tik nuogutėlius samanom užkaišytus rąstus, kuriuos paskui dar ilgą laiką atvykę šveisdavom su miuili šepėčiais. Vyras iš gale sklypo nupjautų juodalksnių sumeistravo lieptą per bevardį Upelį, ribojusį didelį plotą iš šiaurės pusės. Gerai, kai ir galva, ir rankos dirba... O moteris kuopė virtuvę, plovė langus, grindis. Iki vakaro liepsnojo laužas, kuriame degė visa, kas buvo išmesta. Paskui susėdom prie improvizuoto stalo alkani ir pavargę, užkandžiavom, gerėm kažkokį stiprų gėrimą. Ir buvo taip gera, lyg kokį naują gyvenimą pradėtum. Stiprus tas kūrimosi, įsikūrimo instinktas žmoguje. Vėliau jau atvažiuodavo talkininkai ir derlių nuimti: šitiek obelų! – ir visos antaninės... Net keista. O ir daržų, kuriuos pradžioj sodinta, klestėjimas buvo neapsakomas, nes žemė riebi, molinga. Bet jeigu ilgiau nelyja – morkos neišraus, reikia kasti...

Sovietmečiu, kai su Baltarusija dar nebuvo valstybinės sienos, nuo Švenčionių autobusiuku aštuonis kilometrus važiuodavom kvapniu miškingu keliu palei Baltarusijos sieną ir išlipdavom visai netoli Kaptarūnų kaimo – gal pusantro kilometro tekdamo eiti nuo kelio. Tiesiant laisvos Lietuvos sieną visokių anekdotinių įvykių nutikdavo – vienam ta siena vingiavo per sodybos vidurį, kitus atskyrė nuo buvusios slaptavietės – senos pirtelės pamiškėje pigiai baltarusiškai degtinei laikyti ir patyliukais, dalimis, važiuotiems, o kartais ir pėsčiomis, gabenti į Lietuvą, kur galėjai brangiau parduoti. Bet didžiausia bėda buvo ta, jog daugumos kaimo senukų vaikai ar artimi giminaičiai dirbo Lietuvoje, kai kurie ten ir gyveno su savo šeimomis. Visas kaimo gyvenimas, atrodė, buvo orientuotas į Švenčionis – ten vaikai mokėsi, kai kurie jų – lietuviškose mokyklose; ten, Švenčionių kapinėse, visi mirę kaimo žmonės jau daug metų buvo laidojami, ir kapus prižiūrėti nebuvo sunku: važiuoja kas į Švenčionių parduotuves apsipirkti, užsuka į kapines, gėlių iš savo sodelio pasiėmę, pasėdi, su mirusiais pasišneka. Beje, kai siena jau buvo nustatyta, bet dar nebuvo iškasti grioviai, vieną iš kaimo mirusiųjų teko naktį paslapčia rogėmis gabenti į Švenčionių kapines ir palaidoti į ten esantį šeimos kapą... Visus vaikelius kaptarūniečiai vežė į Švenčionis krikštyti, kunigas gerai pažinojo. O buvusios sovietinės valstybinės sienos brailo žyjas, nepaisydamas nei lietuviškų vietovardžių, nei gyventojų

jų kilmės, atėmė iš mūsų kelias dešimtis kilometrų lietuviškos žemės gilyn, iki pat Pastovių. Dabar įtvirtinta valstybės siena lyg kardu perkirto visą pasienio žmonių, baltarusių, lietuvių ir lenkų, gyvenimą: vizos būtinos seniems ir jauniems, muitinėje vis kyla įvairiausios komplikacijos (tai kam uogienes gabeni, tai kur veži piešinius, tai kiek turi degtinės ar cigarečių?). Pienigai pasiliko svetimos valstybės bankuose, o jų kaime niekas daug ir neturėjo. O ir vizą gauti nėra lengva – turi važiuoti net į Minską. O kuo iš kaimo važiuoti? Juk šiame krašte kokį sukežusį „Žiguliuką“ turi tik vienas kitas. O kaip vienišiams išvykt, karves nemelžtas palikus? Negana to, penkiasdešimt kilometrų tenka važiuoti pas gydytoją į Pastovius, jeigu rimtesnė liga įsi-meta, nes Lentupyje, už šešių kilometrų, tėra ambulatorija prie mažytės ligoninės. (Ir man teko joje lankytis net du kartus, kai įsisiurbė erkė ir Valerija jau turėjo mašiną. Daktarėliai toje ambulatorijoje malonūs, kuklūs. Neišlepe. Netoliese – jauki mažutė vaistinė. Bet daugelis Kaptarūnų gyventojų sveikata skundžiasi, susirgti bijo, vaistų neturi, ir dantis daugelis jau praradę... Nes ir tuos šešis kilometrus nueiti ne kiekvienas gali.

Atsiradus sienai, muitinė buvo įkurdinta ties Lentupiu. Kas ten dėjos! Žmonės baltarusių pasieniečiai vaikė nuo vienos kontrolės būdos prie kitos, dažytos panos karių uniformomis liepė pildyti visokias anketas, kiti pareigūnai knisosi mašinose. Kai Eugenijus kartą bagažinėje vežėsi savo piešinius, jam buvo pasakyta, kad meno kūrinį per sieną vežti negalima, norėjo juos atimti; laimė, sugalvojo paaiškinti, kad tai ne meno kūriniai, o jo vaiko piešiniai. Tąsų darbų išgelbėjo, bet paskui jau nei ten važiuoti, nei dirbti, kaip svajota, nebebuvo ūpo.

Kaptarūnai buvo gatvinio tipo kaimas. Nemažos sodybos dėl įvairių priežasčių buvo padrikai išsidėsčiusios. Mat tai šen, tai ten sklype buvo kalvelės arba balos, tai ir namai vieni arčiau kelio, kiti atsitraukę į gilumą, pačios gamtos suformuotame reljefe.

Gale kaimo tyvuliavo bevardis Ežeras (to ežero ir upelio, ir raisto pavadinimai dingo kartu su čia andai gyvenusiais žmonėmis), iš trijų pusių apsuptas miškų, su kitu tolimoje susisiekiantis ajerais apžėlusia sąsmauka. Aukštos žalios kalvos papėdėje iš kaimo pusės buvo lopinėlis smėlio ir takas į vandenį tarp aukštų ajerų. Tą taką kasmet dalgiu prašukuodavo vienas iš tvarkingų gyventojų. Dangus virš Ežero viską pasakydavo apie orus – juk matai, kur ir kokie debesys skrieja, ką paukščiai veikia, į kur meldai linksta. Rytai atėjusios maudytis rasdavom dar užsičiaupusias baltas ir geltonas lelijas. Baltosios, stambes-

Lentupio „Kafeinia“. 2008. Iš prisiminimų autorės archyvo

nės, pabudavo vėliau. Plauki sau pro jas, žuvelės nardo greta, pliaukši. Ir laumžirgiai žaidžia, žvilga saulėje, ir visokio kito kio gyvio čia apstu. Varnai kairiajame niūriosios įkalmės miške kranksi, tarpusavy šnekasi. Vanduo tobulai švarus – jokių tilteilių, jokių valčių, jokios civilizacijos. O lenkmytyje, sako, buvo prieplaukėlė, kaimiečiai irstydavosi valtimis, maudė vaikus, kurių kaime buvo daugybė, rengė piknikus. Dabar tai beveik „negyvenamas“ ežeras, ir jo vardas ne veltui pamirštas, nes nebėra tų, kurie tuos vardus teikė. Tik retsykiais į mūsų paplūdimį aukštos žalios kalvos papėdėje arba į žemą krantą dešiniau iš kitų kaimų atvažiuodavo triukšmingos kompanijos. Savaitgalį, būdavo, pašūkauja, pageria, pasimaudo ir išnyksta, palikę ant kranto daugybę išrautų lelijų... Kam jas rovė? Išmėtytas šiukšles ir butelius, būdavo, surenkam, kas dega – sudeginam. Taip darėm kartą, kitą, trečią, ir atvykėliai nustojo šiukšles palikinėti arba į mūsų lauzavietę krūvon sumesdavo. Ir tai jau geriau.

Karštomis dienomis maudydavomės du kartus per dieną – rytą prieš pusrytį ir pavakary. Kai jau įsigijome mobiliuosius telefonus, ant aukštos žaliosios kalvos galima buvo susisiekti

Lentupio bažnyčia. 2008. Iš prisiminimų autorės archyvo

su Vilniumi, o sodybos plote pastangos prisiskambinti buvo bergždžios. Kartą ant tos kalvos mane pagavo kažkas iš Radijo, pranešė, kad mirė aktorius Algimantas Masiulis, ir paprašė čia pat pasakyti apie jį keletą žodžių net nepagalvoję, kad tau kojas pakirs sužinojus apie ilgamečio draugo mirtį. Paprašiau leisti susikaupti ir paskambinti po keleto minučių. Man pagelbėjo aplinka: kalbėjau žiūrėdama į žalią tolį, į apačioje tvyrančius raisto plotus, kur prieš kelerius metus su Valerija spanguoliaujant už belapio krūmo pamačiau didžiulį šnpuojantį ir mane stebintį briedį. Raisto vaizdas mane susiejo su amžinybe, nuramino, ir aš įstengiau pasakyti keletą minčių apie Algį...

To krašto gamta buvo tokia natūrali, tokia rami, niekieno nedrumsčiama, kad pats buvimas joje teikė palaimą. Daug romantiškų vakarų liko atmintyje. Bet vienas jų buvo ypatingas: Baltijos kelio dienai paminėti buvo prašyta visur, kur įmanoma, užkurti laužus, tai ir mes su Vale nuo pat ryto ruošėmės, ieškojom degių daiktų, senų šakų, kad ir mūsų laužą iš dangaus pamatyti. Sukrovėm aukštą kaugę, o sutemus uždegėm. Žiezirbos kilo į dangų baidydamos naktinius vabalėlius, šakos spragsėjo ir šildė vėsią naktį. Galvojom: ar pamatys kas nors mūsų laužą tokiam visų pamirštame pakraštyje? Ir staiga išvydom lėktuvą, kuris virš mūsų apsuko lanką ir vėl nuskrido Švenčionių pusėn! Pirmosiom mano draugų kūrimosi vasarom, baigiantis devintajam dešimtmėčiui, beveik visos kaimo sodybos buvo apgyventos. Tiesa, gyveno čia daugiausia seni žmonės, vaikų nė vieno nesimatė. Su visais susipažinta ir pradėta bendrauti. Kol mano bičiuliai neturėjo mašinos, eidavom pėsti su didžiuliais nešuliais, prikrautais maisto, knygų, būtiniausių drabužių. Aš dar veždavausi medžiagą darbui, rašomąją mašinėlę. O Valė – dar ir daugybę vaistų globojamiems kaimynams, geros duonos ir būtinai – kelis batonus. Nes žmonėms, gyvenantiems toli nuo miestelio parduotuvių ir vaistinių, pakutis aspirino, analgino, validolio ar citramono buvo didžiausia dovana, o batonas – retas skanėstas. Ypač tiems vienišiuoliams, kurie neturėjo Lietuvoje artimųjų. Bet badaut čia niekas nebadavo: visi augino daržoves, kaip įmanydami prižiūrėjo savo sodus, kiti laikė karves, avis ar paukščius. Tomis gėrybėmis dalindavosi, tekdavo jų ir mums. Ateidami pasišnekėti kaimynai dažniausiai atnešdavo lauktuvių – kiaušinių, daržovių, o kartais net skerdiens! Viena lenkų šeima kaimo pradžioje augino mėlynuosius povus, kurie išdidžiai vaikščiojo po kiemą, o kartais rėkavo – leisdavo keistus egzotiškus garsus, lyg perspėdami apie kokį negerą įvykį... Labai dažnai povai atskrisdavo ant Vladeko namo stogo ir iš ten stebėdavo aplinką...

Kai Lietuva atsiskyrė, ėmė byrėti Sovietų Sąjunga, po truputį ėmė keistis ir Baltarusija. Sujudo privatūs verslai. Miesteliuose atsirado kooperatyvai ir jų parduotuvėlės. Kuklios, mažutės, bet jose jau galėjai nusipirkti rūkytos dešros, kokio sūrio ar skanumyno, pigių užsienietiškų saldainių, geresnio vyno. Atsirado baltarusiški pinigai, liaudyje vadinami „zaičikais“ (kiškučiais), nes banknotuose vaizduota žvėreliai. Įvairaus dydžio banknotėliai buvo beveik beverčiai. Valės stalelio stalčiuje jų, reikalingų visokiems atsiskaitymams, buvo gausybė. Užtat dolerio autoritetas taip išaugo, kad net jaunas bernelis, pakviestas nušienauti sklypą, prašė atsiskaityti doleriais: mat už juos pirsiaš vežimėlį gimusiam vaikui, o paskui ir motociklą... Žmonės viliojo naujovės, jie ėmė daugiau judėti. Bet išsilaisvinimo suvokimas ar troškimas kaimui buvo svetimas. Kritiškai kalbėta apie Lietuvą, kur esą žemė stovinti apleista, nedirbama,

o čia tai, girdi, kiekvienas plotelis užsėtas, mašinos laukuose ūžia, trata... „Mūsų Bat'kai (batia – tėvas, turima galvoje prezidentas Lukašėnka) viskas rūpi.“ Kartą mums su Valerija raškant obuolius, į sodybą nuo upelio pusės įsiveržė girtas ir piktas Zavadskis iš tolimesnės sodybos, buvęs Estijos laivyno jūrininkas, rusakalbis, pusiau karine uniforma apsilvilkęs, su medžiokliniu šautuvu rankose. Pamatęs mus, vamzdį pakėlė ir visas įraudęs ėmė šaukti kaip skerdžiamas: „Jūs čia vaikštot po mūsų žemę iš savo laisvos Lietuvos atvažiavę, ponias, b...t, vaizduojat. Aš jums parodysiu laaaisvę – į medį įvarysiu ir nupilsiu kaip paukščiuokus! Laisvės mat užsimanė svoločiai plikarūriai!“ Stovėjom tylėdamos, apstulbusios, kol Valerija susitvardžiusi taikiai prabilo: „Na ką jūs, Zavadski, kas jums taip nuotaiką sugadino?“ – „Ūū, nekenčiu...“ – ir lyg piktas šuo urgzdamas nuėjo į kaimą su šautuvu ant peties... Paskui grįžo suniuręs (beje, kaime žmonės juo nemėgo), Valės pakviestas, verandon įsiriogolino, sėdėjo rankomis galvą susiėmęs ir vaišino mus savo iš galifė kelnių kišenės ištrauktu gėrimu, kartkartėm kažką mesteldamas ir savo reikšmingumą pabrėždamas: „Aš čia visą kaimą saugau!“ Arba: „Mano klička buvo Solomon!“ Šiaip taip juo atsikratėm.

Po Zavadskio vizito liko toks jausmas, lyg kažkas negero tvenktųsi. Ir iš tikrųjų, vieną rytą, kai buvom jau nusimaudžiusios ežere ir papusryčiavusios, aš, tvarkydama virtuvę, įsijungiau radiją žinių paklausti. Valerija jau išėjusi į daržus. Bet jokių žinių nepagaunu ir girdžiu tik įkyriai kartojamą „Gulbių ežero“ muziką. Galvojau: kas čia per nesąmonė – visas efyras šitiek laiko su tom vargšėm gulbėm... Bet staiga kažkas pratrūko, ir išgirdau, kad Maskvoj puolama Jelcino vyriausybė, kad kariuomenė, kad PUČAS! Siaubas! Puoliau į verandą Valės šaukt, ir kai pasakiau, kas dedasi, jai krepšys su žolėmis iš rankų iškrito... Ką daryti?! Ji nutarė tuoj pat į Vilnių važiuoti, o aš su savo mašinėle ir rankraščiais turinti likti ir laukti jos grįžtant. Ir likau viena. Dar nebuvo mobiliųjų telefonų, negalėjau paskambinti broliui, kad atvažiuotų manęs paimiti, su niekuo neturėjau jokio kontakto. Naktį, nenusirengusi, atsiguliau ant lovos su radijuku ant krūtinės ir klausiausi visokių žinių. Atrodė, kad iš tamsos pro langus mane kažkas stebi. Nesuvaldomai liejosi ašaros: nejaugi vėl užplūs smurto, prievartos banga? Ką daro mano draugai Maskvoje? Kur dabar maniškiai? Kokios Kaptarūnų kaimo nuotaikos? Ar galės čia sugrįžti Valė?.. Pagaliau išaušo. Tirštai rasota žolė buvo ramiai apklosčiusi žemę. Visiška tyła gaubė sodybą. Tik kitos dienos pavakare iš tolo pamačiau keliu ateinant Valę. Iš jos sužinojau daug visokių faktų: apie Gorbačiovo nušalinimą nuo prezidentavimo, apie minią gynėjų prie valdžios rūmų, o svarbiausia – kad pučistai bus nugalėti, nes kariuomenė stoji Jelcino pusėn...

Pirma mano su Valerija kelionė į Lentupį man paliko didelį įspūdį. Miestelio centras su tradicine aikšte, kurioje visu grožiu ir ūgiu puikavosi dvibokštė barokinė bažnyčia ant kalvelės. Tokia kaip ir daugelyje Lietuvos miestelių. Suremontuota, senų šventoriaus liepų apsupta, per šventes gausiai lankoma. Beje, katalikiškos pamaldos vyko lenkų ir baltarusių kalbomis. Kitoj aikštės pusėje – vienaaukštė parduotuvė, kurioje, kaip visuomet provincijos miestelyje, galėjai nusipirkti įvairiausių buitinių ir ūkinių prekių – indų, puodų, *baleju*, kibirų, stalo klijuočių, žvakių, žibintų, tapetų, pigių stalo įrankių, šluotų, dažų, vinių ir panašiai. Visa tai išdėliota nemažoje vitrinoje. Greta įsikūrusi „Kafeinia“, kur galėjai išgerti balzganos kavos su bandelėm. Tik kad bandelės buvo vienos rūšies, ir tos mūsų nutupėtos... Mais-

to parduotuvės prekystalio vitrinoje pirmaisiais metais buvo tik patišė sūdyti lašiniai, kažkokie konservai, keistos spalvos tamsi duona, pigus vynas ir musės; net eilių nebuvo... Iširus Sovietų Sąjungai, suaktyvėjo privatininkai; prekių ir valdiškoj parduotuvėj pagausėjo, atsirado keisčiausių pavadinimų baltarusiška degtinė prašmatniuose buteliuose – „Carskaja“, „Imperatrice“, „General Strong“ ir panašiai... Miestelis, atrodo, buvęs gražus, mūsų akiai visai lietuviškas: prie apžėlusio tvenkinio iš tolo matyti nedidelis dvarelis ar jo liekanos su baltom klasikinėm kolonom. Nuo aikštės spinduliais ėjo kelios jaukios gatvelės. Viena jų vedė į senas kapines, kuriose vyravo tvarka, takeliai smėliu pabarstyti. Ant paminklų rikiavosi lenkiškos ir lietuviškos pavardės, ir labai retai baltarusišką galėjai aptikti. Netoli miestelio centro, dvarelio zonoje, stūksojo bjauras dabartinės statybos dvi-aukštis baltų plytų namas – *selsovietas*, kur Valė važiuodavo visokiausių mokesčių mokėt, ten glaudėsi ir pašto skyrius. Juokingiausia, kad prie ton įstaigon vedančio grįsto tako iš abiejų pusių gulėjo po cementinį liūtą, o tie liūtai – įmitusio katino dydžio...

Dažniausiai į Lentupį vykdavom per Žolinę, į atlaidus. Gaušybė žmonių šurmuliuoja kairėje aikštės pusėje, turgelyje, prie parduotuvės ir kavinės. Visi pasipuošę, baltarusės – jaunos, dailiai sudėtos šviesaus gymio mėlynakės moterys, apsilvilkusios kone „balinėm“ sukniom o dažnas vyras – kostiumuotas; šeimos su vaikiukais būriuojasi, šnekasi tarpusavy ir kyla į kalnelį, į šventorių. Bažnyčioje po valandėlės jau darosi tvanku, svaigina smilkaļ, atsineštų žolynų kvapas. Vyrų po truputį traukiasi atgal ir, palikę moteris su vaikais, eina laukan. Paskui tik supratam, kas jiems rūpėjo. Ogi degtinė, kurios čia niekad netrūko, nes Lentupis turėjo savo degtinės fabriką. Po mišų į aikštę išėjusios moterys savo vyrus jau rasdavo girtus, šūkalojančius, o kartais ir susikivirčiusius, agresyviai nusiteikusius... Tad ir iškilmingos procesijos su senomis aksominėmis siuvinėtomis vėliavomis, ir gėles barsčiusių mergaičių įspūdis blausėsi...

Beje, pakeliui į Lentupį buvo nedidukas Rinkūnų kaimelis. Jame, grytelėje netoli kelio, gyveno senutė lenkė, keturių vaikų motina, kurią ne kartą važiuodamos matėm stovinčią pakelėj. Ateidavo čia iš savo sodybos siauru, jos vienos pramintu takučiu ir dairydavosi pablankusiomis akimis į tolį – gal kas iš labai retai čia važiuojančių sustos ir paveš kelis kilometrus į Lentupį, kur ji ligoninėj sūnų lanko; pamaitindavo ir vėl sugrįždavo. Dažniausiai pėsčia. Viena jos mergaitė, kurčėbylė, kartu gyveno, bet anksti mirė, buvo dar dvyniai, kuriuos augindama net karvės neturėjo, krūtim išmaitino... O kai jau turėjo karvutę, tai į kolūkį jos neatėmė, pagailėjo vaikų. Ta karvutė atsivedė telyčaitę ir jautuką, tai telyčaitę tuoj pat atėmė, o jautuką moteriškė tada spėjo parduoti... O dabar va sūnus...

Papasakojo visa tai su mumis važiuodama ir kalbėjo taip keistai, lyg visa būtų vakar buvę... Matyt, praeitimi gyveno, nes dabarties kaip ir nėra, – kartais iš tiesų prisiminimai būna ryškesni už esamybę.

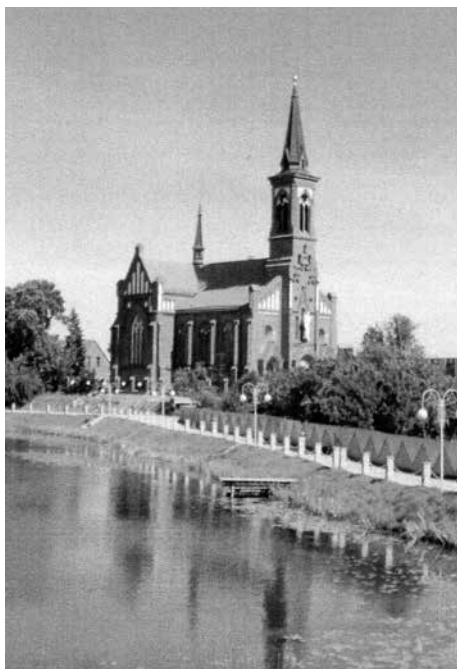
Kai Valės ir Eugenijaus įsikurta Kaptarūnuose, 1988 metais, nė vieno neapgyvento namo kaime nebuvo. Labiau ar mažiau ryškiai atsimeu visus gyventojus, su daugeliu jų vienaip ar kitaip mano draugų ir mano pačios bendrauta. Pirmas, su kuo teko susipažinti, buvo lenkas ponas Vlodekas Ryžy – nedidukas šlubčiojantis senukas su lazda, turėjęs apmūrytą namelį anapus kelio netoli mūsų. Jis buvo atėjęs pas „naujakičius“ susipažinti. Išgėrė su Eugenijum degtinėlės, užkando ir papasakojo daug įdomaus apie kaimą, apie savo ir kitų vietinių šeimų likimus.

Pastovys. 2008, vasara. Iš prisiminimų autorės archyvo

Apie tai, kad Česės namas po karo buvo pirktas iš lenkų, kurie grįžo į Lenkiją; jos motina susidegino praradusi kažkokių pinigų, o tėvas, stipriai gėręs, irgi vieną dieną mirė sukniubęs prie vartelių... Sakė, jog kaimo gale, ilgame neapgyventame mediniame pastate su medinėm kolonom, sienos su Lietuva pusėn lenkmečiu buvęs savotiškas klubas, kuriame veikė biblioteka, o savaitgaliais vykdavę triukšmingi šokiai. Kelias per kaimą buvo akmenimis grįstas, ežero priepilaukoje taip pat linksmintasi, grota, dainuota, valtimis irstytasi – juk vaikų buvo kiekvienoj sodyboj, o dabar va likę vieni seniai, vieniši ir paliege. Jį lankas tik anūkas. Beje, su tuo anūku, gyvybingu smalsiu paaugliuku, susipažinau, kai Valė jį atsivedė, visą namą aprodė, pavaišino; o aš, jam susidomėjus, aprodžiau savo mylimąją *Colibri*, rašomąją mašinėlę, kokios jis niekada nebuvo matęs, ir net išmokinau spausdinti... Jau minėjau, kad važiuodamos į Kaptarūnus, be vaistų kaimynams, dar veždavomės ir gerų batonų. Gavęs lauktųjų batoną, ponas Vlodekas atsisėdavo savo virtuvėlėj prie lango, atsidarydavo *lavkėj* pirktą spalvotą plastikinį vaisvandenių butelį (ir tai kaime buvo naujovė) ir lauždamas batoną valgė

Pastovių bažnyčia. 2008, vasara. Asmeninio archyvo nuotrauka

lėtai, oriai lyg puikiausią desertą, vildamasis, kad kas nors pro šalį eidamas jį pamatys poniškai užkandžiaujantį.

Kone visus kaimo gyventojus galėjai sutikti tomis dienomis, kai vidudienį, nurodytą valandą, į kaimą atvažiuodavo dengtas sunkvežimis su prekėmis, vadinamoji *lavkė*. Sunkvežimyje tarp dėžių stovėjo arši, rėksminga dar nesena moteris, rusė, su panieka žiūrinti į eilutėn sustojusius kaimiečius, čia buvius. Ką parduodavo? Ogi bjaurią pilką keturkampę duoną su kažkokiom ašakom, druską, cukrų, kruopas, regis, aliejų ir, aišku, Lentupio fabrike gamintą degtinę. Duonos žmoneliai pirkdavo daug, tiesiog maišais, ir šėrė ja gyvulius, o šeimyna dažniausiai valgydavo savo išsikeptą. Vasarą, kai žmonės verda uogienes ir cukraus labiausiai reikia, cukrus, čia atvykus *lavkei* iš kitų kaimų, jau būdavo išsibaigęs. Moterys jaudinasi, miršta: „Mes juk tarėmės, prašėm“ – „Apsieisit, nepasiusit, kitiems irgi reikia; mat saugosiu aš jums pakišus.“ – „Taigi uogos rūgsta. O kaip sunku raiste rinkti... Nueis perniek...“ Ir aš neištėvėčiau, pasakiau jai „pamokslą“, kad nepamirštų, jog su žmonėmis šneka ir jos pareiga – tarnauti jiems, o ne šūkauti ar užgaulioti.

Šiaip jau *lavkės* atvykimas antradienio vidudienį būdavo įvykis. Žmonės susėdavo ant ilgo suolo šiapus Vlodeko tvoros; laukdami mašinos šnekėdavomės, dažniausiai lenkiškai (tik lietuviai ar ir lenkai iš mandagumo man žodį kitą pasakydavo lietuviškai), vienas kito klausinėdavo visokių buitinių dalykų, teiraudavosi, kas naujo Lentupyje, kalbėdavo apie ligas, skausmus, gydytojus ir savo ūkio įvykius: povai pas Stasiukus klykiauja kaip išprotėję, miegot neduoda, naktį pagraničnikai, neaišku ko, sunkvežimiais malėsi ten ir atgal; o va kaimo benamė, niekam nepriklausanti katė vėl atsivedė kačiukų. „Kas tėvas?..“ – „Aišku, kad tas juodas velnias neraliuotas.“ – „Pabodo juos visus maitinti, bet negi leisi badu dvėsti?“ (Viena tokia vada ir pas mus buvo prisiglaudusi prie pietinio namo galo, po krūmu. Kačiukai lakstė pamato briaunom ir su motina, kuri kartais dar ir pelę pasigaudavo, godžiai lakė mūsų po hortenzijos keru padedamą pienu...) Ten, ant suolo, buvo proga su daugeliu pasišnekėti, išgirsti apie jų rūpesčius ir viltis. Eidama į „*lavkės* sesiją“, pasipuošdavau baltu sijonu ir didele šiaudine skrybėle su marga plunksna – žinojau, kad savotiškai pajvairinsiu šitų žmonių pilką gyvenimą, būsiu lyg koks atklydęs teatro personažas. Jeigu Valė leisdavo, pasiimdavau kelis mūsų raugintus agurkus Vlodekui; atvaživus mašinai, žmoneliai sustodavo į eilę ir daugiausia pirkto duoną, kurią dviračiais maišuose veždavosi kas kur, ir kartais – limonadą. Aš visuomet stodavau į eilės galą, kad netrukdyčiau skubantiems prie darbų ir jausčiausi laisvai. Paprašydavau du butelius degtinės: vienas būdavo skirtas ponui Vlodekui „prie agurkų“, kitas – namams: gal kas atvažiuos, aplankys ar pačios prie silkutės užkandai įsipilsim. Poną Vlodeką mūsų dėmesys labai džiugino, nes, sužinoję, jog Vlodekas turi butelį, kartais ir jį kas nors aplankydavo...

Pats šviesiausias ir maloniausias žmogus ant suolo buvo jau gerokai pagyvenęs, smulkaus sudėjimo nagingasai Pranas Maksimovičius iš tolimesnio viensėdžio. Kuklus, švarus, spindinčių linksmų mėlynų akių auksarankis meistras, visą kaimą aprūpindavęs puikiais mediniais grėbliais, suoliukais, dailiais suolais su atkaltėmis, aukštomis kopėčiomis ir kitais dalykais. Šviesiame Valės kambaryje, kurį vasarą ji užleisdavo man, stovėjo stilingos jo rankų darbo dvivėrė spinta ir komoda su iškilom puošybinėm detalėm. Taigi ir Eugenijaus tėvelio kortų stalelis lenktomis kojytėmis (prie jo aš dirbau), dengtas vyšni-

niu milu, ir didžiulė senovinė skrynja su kaltiniais geležiniais apkaustais buvo geroje kaimynystėje...

O dar laukti *lavkės* ateidavo ir į kaliošus vasarą įsispyręs pusamžis vyras Franekas, buvęs rudaakis gražuolis Pranas Baltruševičius, sulenkėjęs lietuvis, kurio pirmoji žmona Liolia mirė nusigėrusi. Pražuvo ir du šaunūs jo broliai. Franekas dar stengėsi kažkaip išlaikyti „formą“ – užleisdavo moterims vietą ant vienintelio kaime suolo, mėgo mane pašnekinti „rimtom“ temom, pajuokauti. Kadaisė jis mokyklą baigė aukso medaliu, buvo išsimokslinęs, iš turtingos šeimos, gabūs buvo ir jo broliai; dabar gyvena vienas dideliame, bet šurpiausiai apleistame mediniame name ant kalnelio, jau netoli mūsų Ežero; sprendžiant iš architektūros – buvusiam dvarelyje su pakeltu stogeliu, mūrinėmis kolonomis ir liepų greta palei namą... Bet ilgainiui, kaip ir žmona, jis degradavo ir mirė senatvės nesulaukęs. Gale kaimo priešais Franeką gyvena Regina Suboč su sūnumi, kuris buvo grįžęs iš kalėjimo (nubaustas, nes nemokėjo alimentų savo vaikui), gal todėl uždaras; bet mes su Valerija kartais matydavom jį prie Ežero – jis mėgo maudytis ir plaukioti. Tik, iš tolo nuo kalvos pamatęs mus, niekada nesiartindavo, lyg nujausdamas, kad maudomės nuogos. Kai vieną vasarą atvažiavusi sužinojau, kad jie abu su senute motina sudegė savo name, ypač susijaudinau, nes kartu su savimi jie nusinešė kažką nepakartojama – žaliame kalnelyje besiganančių jų romių rupšnojantių avių pastoralinį vaizdą, kurį dabar man primena ir atvirukas, vėlesniais metais atsivežtas iš Galilėjos...

Arčiausiai mūsų, ant kalnelio, gyvena Albina – švari, tvarkinga lietuvė nuo Ignalinos, ištekėjusi už vietinio Kaptarūnų lietuvio, jau našlė. Taigi ir vaikai lietuviai, bet vyresnysis sūnus Jonas, piktas ir pageriantis, vedė rusę, o pats užsirašė ir vaikus užrašė baltarusiais... Beje, jo sūnus mokėsi Švenčionių technikumė ir liko gyventi Lietuvoje. O Albinos anūkė Lietuvoje ištekėjo už tremtinio. Štai kokie nenuspėjami žmonių keliai... Nors vyras jau buvo miręs, Albinos ūkis klestėjo: dosnūs vais-

krūmiai juosė kiemą, prižiūrėti daržai buvo pilni gėrybių; lauke ganėsi karvė, tvarte kuitėsi paršelis, aplink lakstė kelios vištos; klojime prikrauta daugybė šieno, kabo džiovinamų vaistažolių puokštės, o ant klojimo stogo – didžiulis, daug metų moliu lipintas gandraizdis, visuomet pilnas gyventojų... Sūnus, nors ir murmėdamas, sunkesnius darbus motinai nuveikti padėdavo. Sekmadieniais, atvažiudavęs su šeima, kartais nuveždavo ją į Lentupio parduotuvę ar į bažnyčią. Atsidėkodama motina visuomet surengdavo jiems puikius pietus ir krepšius lauktuvių. Albina nebuvo atviraširdė, neatrodė ir pernelyg dosni. Bet kai vieną žiemą Vladekas nustojo eiti pas ją pieno, ji paliegsi senuką lankė, nunešdavo jam valgyti, tačiau vieną rytą rado jį mirusį... O jeigu niekas per žiemą nebūtų lankęs? Negi taip ir būtų likęs savo name lyg šaldytuve iki pavasario gulėti?..

Mums iš dešinės buvo Albinos giminaitės Survydienės tvarkinga sodyba. Jos vyras, girtuoklis, labai piktas, mirė anksčiau. Taigi ir čia ūkį tvarkė moteris... Dar toliau mūsų pusėj – Vandos Lapcik sodyba – taip pat su karve, vištom, daržais. Jos velionis vyras buvo lenkas, domėjosi politika ir Valerijai kartą yra pasakęs: „Jūs šviesūs žmonės – jūs tikriausiai eilėraščius rašot...“ Ponia Lapcik dažnai ateidavo pas Valeriją pasimatuoti kraujospūdžio jos kelioniniu, ant riešo dedamu aparatu, po to ilgai pasakodavo apie savo ligas. Valė kantriai dejones išklauskdavo. Po ponios Vandos apsilankymo tekdavo ilgai vėdinti namus, nes nuo jos sklido pragariška smarvė...

Vieni mieliausių žmonių buvo Edvardas ir Jadvyga Vilkoic. Ponas Edvardas, pirmą kartą atėjęs Valės aplankyti, susipažinti, kalbėjo su ja lietuviškai ir yra taip pasakęs: „Mano seneliai tai buvo lietuviai, net nemokėjo lenkiškai kalbėti, ir pavardė buvo Vilkaičiai. Dabar jau tapau lenku“. O ponia Jadvyga buvo kilusi iš kilmingos lenkų šeimos: mažutė, guvi, darbšti ir turinti gerą humoro jausmą. Jos gerumas mūsų atžvilgiu tiesiog stebino. Mat Valė atveždavo vaistų ne tik jai, bet ir kitur gyvenančiam jų sūnui nuo sunkios ligos. Pradžioje ponia Vanda pati kas va-

Iš atšventintų kapinių sugrįžtant. Kaptarūnai. 2002. Iš Mečislavo Mamčico archyvo

Juzefas Fedorovičius ulono uniforma Pabradėje prieš karą, iki 1940. Iš Mečislavo Mamčico archyvo

karą atnešdavo pieno, buvo numezgusi Valei kojines, o megzdavo dailiai iš savo pačios plonai suverptų vilnų. Jos namuose jauteisi kaip gyvame liaudies buities muziejuje... Juokingiausia mums buvo, kai melždama karvę ar varydama į tvartą savo avis plūsdavo jas kaip įmandydama, bet čia pat pamelžtai karvei duodavo visą kepaliuką forminės duonos, galėjo ir pabučiuoti ją, ir apie avis pasakyti: „Na va, suvariau savo mylimiausius Dievo avinėlius. Dabar jau galim ramiai pasišnekėti. Ar pienuko

Juzefas Fedorovičius prieš išvykstant į Angliją. Apie 1950. Iš Mečislavo Mamčico archyvo

gersi?“ Jos pyktis nebuvo tikras, greičiau ritualinis.... O jau ką išrėžė Valei, pamačiusi, kaip toji dvi dienas kasa duobę ir kloja molį „pagal taisykles“ obeliai pasodinti, tai nė nesakysiu – vyriškai išlinksniavo, o paskui juokėsi, šalia nugriuvusi ant žolės, ir papasakojo, kaip pati yra per dieną kelias dešimtis obelių – kažkokių čekiškių sodinukų – pasodinusi, kol Edzius lauką šienavo... Jos ir dabar tebeauga, ir obuolių gausu... Mirė Jadvyga nė metams nepraėjus po daug vyresnio savo vyro mirties. Ilsi si abu Švenčionių kapinėse. Sūnus kurį laiką iš Lietuvos dar atvažiuodavo obuolių nuskinti, bet paskui ir jis pradingo. Ūkio tokiame Baltarusijos pakrašty parduoti buvo neįmanoma... Medicinis namas smigo vis gilyn... Kai Valė pirmą kartą atvažiuodavo birželį atidaryti vasaros sezono, kaskart sužinodavo, kad žiemą mirė tas, pavasarį – anas, o ten va kokia nelaimė įvyko. Kaimas praretėjo. Eidamas link Ežero vis rečiau kokį žmogų sutiksi ar pamatysi... Mirštantis kaimas.

Tarp Vladeko ir Vilkaičių sklypų galu į gatvę stovėjo žemas medis namas su atvirom gonkom į pietų pusę, į laukėjantį sodą, su suolais gonkose; jame gyveno įdomios biografijos moteris – Melanija Rymaš, rusė, atsikėlusi čia pas vyrą prieš daugybę metų. Jos brolis gyveno Paryžiuje, atsiųsdavo jai gražių brangių drabužių, papuoštų kailiais, siuvinėtų. Bet pateko ji į šeimą, kurioje tapo tarnaitė. Didelės įtakos jai turėjo netekėjusi vyro sesuo Bron'ka, nedora, netvarkinga moteris. Kaimynai pasakojo, kad abi mėgo pasiautėti ir išgerdavo. Melanija buvo graži ir vylinga... Bet jos gyvenimas susiklostė liūdnai: anksti ją paliko vyras (šienavęs visą dieną, nusimaudė tvenkiny ir mirė nuo plaučių uždegimo). Vyresnysis sūnus Gžegožas, panašus į motiną, labai gražus, sirgo epilepsija ir taip pat anksti pasimirė. Kažkur pakelėje nutrenktas, žuvo avarijoje jaunylis Valdemaras. Ir liko ji vieniša, be pagalbos. Lankė ją tik marti, latvė, atvykdavusi kas savaitę, jei neklystu, net iš Daugpilio... Melanija buvo dosni, maloni, kviesdavo ateiti, pasėdėti su ja gonkelyje, pasišnekėti. Kartą buvo pakvietusi Valeriją ir ta proga surengė vaišes: savo tamsiame kambaryje su uždarytom langinėm (viduje visuomet buvo labai tamsu, gal neturėjo jėgų tų langinių darinėti?) stalą apdengė siuvinėta senovine staltiese, ant stalo pastatė degtinės pusbonkėlį, lėkštutėje suguldė raugintus agurkus ir kelias virtas bulvytes, padėjo dvi nedideles stiklinaites... Tą pavakarę Valerija gavo dovanų didelę gėlėtą senobinę skarą iš Melanijos skrynios... Melanija, kaip ir daugelis kaimo gyventojų, išėjo tyliai, nieko netrikdydama. Vieną žiemą, dar neišaušus, Albina atsikėlė karvės pamelžti ir iš tolo pastebėjo Melanijos lange šviesą. Nuėjo, pažvelgė pro plyšį langinėje ir pamatė ją mirusią savo lovoje...

Kai namas lieka tuščias, tada ateina marodieriai ir pasiima iš jo viską, ką gali. Dažniausiai – per kelis kartus. Bet Melanijos klojimėlyje ant viršaus dar ilgai buvo dvejios rogės. Vienos – paprastos šlajos, kitos – lyg vežimaitis... Miestelėnai šiais laikais į tokias žolėje pastatytas roges ar vežimą sodina gėles, taip senosios buitės liudininką savaip pagerbdami ir jo gyvenimą pratęsdami... Apiplėštas namas metus kitus dar pastovi vienišas, bet neilgai trukus tvartelio, klojimo ir gryčios stogai įgriūva. Gerai, jeigu namas buvo rąstinis – jis po truputį sudūlės, nugrius ir supus. O jeigu plytinis – ilgai stovės griuvėsiai. Tiesa, Vladeko apmūryto namo plytas atvažiaavę kareiviai nuplėšė, nurinko ir kažkur išsivežė.

Vienas rimčiausių, gyviausių, labiau apsišvietusių žmonių kaime buvo Mečislavas Mamčicas. Jo ūkis buvo tvarkingas, vi-

sokių gėrybių pilnas; šeima laikė gyvulius, taip pat turėjo arkli ir medžioklinius šunis ančių medžioklėms. Turėjo ir nemažą bityną. Beje, vieninteliai visame kaime savo žemę apdirbdavo traktoriuku, net telefoną turėjo, kuriuo prirėikus susisiekdavo su įvairiomis tarnybomis. Žmona Ania – dosni, rami moteris – buvo puiki vyro talkininkė. Gryčia švari, šviesi; prie krosnies stovėjo malkoms nešioti nupinti specialūs plokšti krepšiai; daržai prižiūrėti, o aplink sodybą gėlių prisodinta. Kiaušinių Valerijai Ania atnešdavo kišenėse, bijojo, kad anyta, beprotiškai mylėjusi sūnų, o marčios – ne, nepamatytų. Kartais ryte prie verandos durų ant laiptelių atrasdavom pilną kibirą Anios atneštų įvairiausių daržovių. Valeriją jų šeima mylėjo ir itin dėkingi buvo už tai, kad ji Vilniuje aplankydavo jų kurčėnbylę dukterį, lauktuvių iš kaimo nuveždavo... Kita dukra su šeima gyveno Lentupyje, o sūnus jau seniai buvo žuvęs motociklo avarijoje. Nelaimės čia retą sodybą aplenkėdavo...

Jau, regis, būsiu priartėjusi prie mano požiūriu reikšmingiausio Kaptarūnų kaimo įvykio. O buvo štai kaip. Mamčicai turėjo giminaičius Fedorovičius, kurie čia gyveno prieš karą ir sunkiai vertėsi. Šeima buvo neturtinga, turėjo vaikų ir, pasakota, net kelis kūdikius krikštijo su tais pačiais marškinėliais. Bet giminės vieni kitiems padėdavo kaip įmanydami. Per karą Fedorovičių šeima išvyko į Angliją, ten vaikai užaugo, prasi-gyveno, ir štai kartą, vos tik Lietuvai atgavus nepriklausomybę, vienas jų, Juzefas Fedorovičius, dar gyviems tėvams esant, atvyko į savo gimtąjį kaimą! Atsidėjo Mamčicams, jau minėtą traktoriuką ir gal dar visokių gėrybių padovanodamas. Apsidairė, suprato, kad gyvenimas čia nykus ir jo nepakeisi. Tada panoro Švenčionyse įkurdinti metalo gamyklą, panašią į tą, kurią turėjo Anglijoje; tikėjo savo sėkme, bet įkūnyti idėjos nepavyko. Dėl vietinės valdžios aplaidumo. Ir tada kūrybingas, kupinas gyvenimo energijos Juzefas sumanė atgaivinti visų pamirštas apžėlusias ir apsamanojusias kaimo kapines! Prikelti jas kaip paminklą čia gyvenusiems ir mirusiems! 2003 metais, jau ne pirmą kartą į Lietuvą atvykęs, jis tą sumanymą įvykdė. Pasitelkęs Lentupio valdžią, gavo visokios technikos, kapines išvalė, atnaujino, aptvėrė Baltarusijoje madinga betonine spalvota tvorele, iškirto medžius viename šlaite ant kalvos, kad nuo Ežero kapinės iš tolo matytųsi. Užsakė Švenčionių kapinėms kryžių pas lietuvi meistrą Genadijų Martinkėną, bet švenčioniškiams nepatiko besišypsancio Kristaus veido išraiška; tada tą kryžių, į Kaptarūnų kapines atvežtą, pašventino Švenčionių kunigas Kazimieras Gailius. O kaip suvažiavo buvę kaptarūniškiai, turėję gauti vizas, kaip gauta leidimas kryžiui čia gabenti ir paminklėliui statyti – tai būtų ilgas atskiras pasakojimas. Gavau iš Mečislavo Mamčico keletą įdomių to įvykio nuotraukų, kuriose užfiksuoti tos dienos ritualai ir vaišės po jų, visiems susėdus žolėje, ir net vietinės spaudos rusų kalba gausiai iliustruotų straipsnių kopijas... Viename jų – „Жеймянос крантай“ – yra tokia pastraipa: „Sienos skiria valstybes. Bet jos neišskirs artimų žmonių. Ir neišbrauks iš atminties...“

Mirštantis kaimas lieka vis tylėsnis ir beaistris. Čia ima karaliauti nebe žmogus, o gamta. Kadaisė klestėję, o dabar niekeno neprižiūrėti, nebemylimi sodai našlaičiai išveši, negenėtos šakos suauga, susipina, apsivelia vijokliniais augalais. Taip mūsų akyse sulaukėjo Vladeko ir Melanijos sodybos, nedraugiškai sutinkančios atėjusiųjų pasidairyti. Regis, dar visai neseniai ragavom Vladeko saldinius obuolius, spaudėm dosnių

Juzefas Fedorovičius vaišina kaptarūniškius grįžus iš atšventintų kapinių. Iš Mečislavo Mamčico archyvo

Melanijos serbentų krūmų uogas galaretui, o dabar nieko tame šabakštyne nebematyti. Tik aukšti užaugę geltonieji jurginukai ir mėlynosios kurpelės tebeklesti saulėtojoj pusėj užstodami papuvusią tvorą; tai važiuodamos namo, būdavo, čia jų prisiskinam, o paskui ant kaptarūniškių kapų Švenčionyse paliekam... Ir Melanijai, ir babciai Jadvygai... Žmonių nebėra, bet atminty išliko jų vaizdas – veidai, eigastis, keistai prasmingi, o kartais ir nereikšmingi epizodai, vieno ar kito kalbėsena, žvilgsnis... Išliko ramybės ir tylos ilgesys, kai girdi kiekvieną šlamesį, nedrąsų pelės skrebenimą, nemelžtos karvės gale kaimo baubimą, povų klyksmus ar kibiro žvangtelėjimą į rentinį.

Vienas maloniausių užsiėmimų – krosnių kūrenimas. Rugpjūčio naktys kaime jau šaltesnės, saulė šviečia vis trumpiau, ir net dieną name imu šturpti ilgiau prie stalo sėdėdama. Bet yra išeitis. Nueini už klojimo į malkinę, prisilaužai šakelių prakurai, pasiimi didelį glėbį malkų, daugiausia pripjautų iš sklų palei tvenkinį plintančių juodalksnių, ir eini baltos koklinės krosnies kambaryje kurti. Krosnis įšyla gan greitai, kambaryje pasklinda malkų kvapas. Rudenėja, ir gera dirbti. Ant gražiosios skrynios išrikiuotos knygos, išskleisti rankraščiai, užrašai užrašėliai, fotografijos, senos bibliotekinės kortelės su išrašais. Iš viso to turėtų kažkas naujo rasti.

O Dieve, kaip čia gera! Tame ribos perkirstame Lietuvos ir Baltarusijos pakraštyje... Po baisios audros su perkūnijom ir liūtimi stojo giedra. Per keletą valandų dangus išsiblaivė, o saulė su pietvakarių vėju nuo vidudienio džiovina riebią molingą dirvą, įmirkusią žolę, nulinkusius krūmus. Ant slyvačių ir erškėtožių vaisių dar kabo didžiuliai lašai, jie spindi ir nužydėjusių alyvų sėklose, ir ant pernokusių rugpjūčio agrastų.

Audronė GIRDZIJAUSKAITĖ

Kaptarūnai–Vilnius
2000–2017